

promoting access to White Rose research papers

Universities of Leeds, Sheffield and York
<http://eprints.whiterose.ac.uk/>

White Rose Research Online URL for this paper:
<http://eprints.whiterose.ac.uk/76501/>

Published chapter

Crawford, A (2011) *Herstelrecht en criminaliteitspreventie: van conceptueel kader naar praktische uitdaging*. Tijdschrift voor Herstelrecht, 2011 (2).10.22 (13).

ARTIKELEN

Herstelrecht en criminaliteitspreventie

Van conceptueel kader naar praktische uitdaging*

Adam Crawford

Eerste aanzet voor een conceptueel kader

Wat weten we over de manier waarop herstelrecht kan bijdragen tot de preventie van criminaliteit of, omgekeerd, hoe criminaliteitspreventie herstelrechtelijke principes kan uitdragen? Vanuit een intuïtief aanvoelen worden herstelrecht en criminaliteitspreventie gemakkelijk met elkaar in verband gebracht, al is het maar omdat beide zich op de toekomst richten: het ligt in de bedoeling van beide benaderingen om het toekomstig gedrag van mensen te beïnvloeden en hen niet enkel verantwoordelijk te houden voor het verleden. Daar waar criminaliteitspreventie echter uitsluitend toekomstgericht is, wil het herstelrecht het verleden met de toekomst verzoenen.

De term 'criminaliteitspreventie' wordt tegenwoordig zeer breed opgevat: het gaat niet langer om de preventie van strafbare feiten, maar ook om het voorkomen van vele vormen van antisociaal gedrag, alsook om de preventie van onveiligheidsgevoelens. Definities gaan vaak terug op de typologie die door Brantingham en Faust (1976) werd gehanteerd vanuit de gezondheidszorg, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen primaire, secundaire en tertiaire preventie. Primaire preventie richt zich op de algemene populatie en wil criminogene factoren aanpakken voor deze tot uiting komen. Secundaire preventie werkt met mensen of plaatsen die als risicovol worden beschouwd wegens de aanwezigheid van bepaalde criminaliteitsfaciliterende factoren of omstandigheden. Tertiaire preventiestrategieën zijn gericht op gekende daders en willen vooral nieuwe misdrijven of verdere schade vermijden. Het huidige strafrechtssysteem blijkt zijn pijlen vooral te richten op tertiaire preventie – de beïnvloeding van gekende daders – en laat de niveaus van de primaire en secundaire preventie grotendeels buiten beschouwing. We weten echter dat dergelijke tertiaire preventiestrategieën maar een klein deel van de totale populatie daders bereiken (omdat het overgrote deel geen voorwerp is van formele strafrechtelijke reactie) en daarenboven ook niet erg effectief zijn. Ook herstelrechtelijke maatregelen, veelal in het verlengde van

* Deze tekst betreft een verkorte en bewerkte weergave van A. Crawford (2010) Conceptual links and policy challenges. In: Department of Juvenile Justice, European Forum for Restorative Justice and Psychoanalytic Institute for Social Research (Eds.), *Restorative Justice and Crime Prevention*. Rome/Leuven: Italian Ministry of Justice/European Forum for Restorative Justice, p. 1-22. De vertaling uit het Engels gebeurde door Nathalie Lauwers en Ivo Aertsen, beiden verbonden aan het Leuvens Instituut voor Criminologie, K.U. Leuven.

Figuur 1 Tweedimensionale typologie van criminaliteitspreventie (naar Van Dijk & De Waard 1991)

	Primair	Secundair	Tertiair
<i>Slachtoffergericht</i>	Weerbaarheidsbevordering; bewustmakingscampagnes	Bescherming van kwetsbare of risicogroepen (o.m. personenalarm)	Slachtofferhulp; voorkoming herhaald slachtofferschap; schadevergoeding <i>Slachtoffer-daderbemiddeling; conferencing</i>
<i>Dadergericht</i>	Burgerschap- en opvoedingsprogramma's	Interventies t.a.v. risicogroepen (kwetsbare jongeren, drugsverslaafden, ...)	Reclassering; diversieprogramma's; cognitieve therapie; ontradringsprogramma's <i>Slachtoffer-daderbemiddeling; conferencing</i>
<i>Situatiegericht</i>	Techno-preventieve maatregelen; beveiliging van gebouwen; stedenbouwkundige planning; gemeenschapsgerichte programma's	Programma's rond antisociaal gedrag; burenwachten <i>Buurtbemiddeling</i>	Interventies t.a.v. 'hot spots', plaatsen met hoge criminaliteit <i>Initiatieven in het kader van gemeenschapsgericht recht</i>

strafrechtelijke interventies, blijven grotendeels beperkt tot dit tertiaire niveau. Om de mogelijke verbanden tussen herstelrecht en criminaliteitspreventie verder uit te diepen is het daarom van belang andere niveaus en typologieën van criminaliteitspreventie te bekijken.

Een bruikbare typologie in dit verband is die van Van Dijk en De Waard (1991). Zij hebben naast de bestaande indeling van Brantingham en Faust een tweede dimensie ingevoegd, waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen preventie gericht op daders, op slachtoffers en op plaatsen of situaties. Deze typologie kan worden teruggevonden in figuur 1.

Herstelrecht en preventie van criminaliteit

Definities van herstelrecht gaan veelal uit van het reactieve karakter van de interventie, bijvoorbeeld: 'an option of doing justice after the occurrence of an offence' (Walgrave 2008, 21). Deze benadering doet uitschijnen dat primaire en secundaire preventie uitgesloten zijn. Toch kunnen er verschillende vormen van preventie worden onderscheiden waaraan herstelrecht een bijdrage kan leveren. De mogelijkheden situeren zich op de volgende niveaus:

- dadergerichte preventie: *het verminderen van recidive;*
- slachtoffergerichte preventie: *het beperken van de schade aan het slachtoffer, het vermijden van verdere victimisatie en het voorkomen van toekomstig daderschap door het slachtoffer;*

Adam Crawford

- gemeenschapsgerichte preventie: *het verminderen van criminaliteit in de buurt of de gemeenschap door het betrekken van belanghebbenden in participatieve processen en probleemoplossing;*
- algemene samenlevingsgerichte preventie: *het aanmoedigen van een cultuur van respect voor wettelijke normen en autoriteiten;*
- preventie door vroegtijdige detectie: *omgaan met niet-criminaliteitsgebonden problemen.*

In de volgende delen zal nu dieper worden ingegaan op elk van de hiervoor besproken vormen van preventie en hoe herstelrecht hiertoe kan bijdragen. Het betreft, zoals reeds aangegeven, theoretische verkenningen die empirisch nog niet onderbouwd zijn en dus verder onderzoek behoeven.

Dadergerichte preventie

Herstelrecht kan bijdragen tot preventie door het afzien van verder delinquent gedrag (*desistance*) aan te moedigen en recidive te helpen voorkomen. De volgende denkpijlers kunnen theoretisch worden onderscheiden:

- a *Verantwoordelijkheid.* Door individuen te confronteren met de gevolgen van hun daden en hen verantwoordelijkheid te laten nemen, wordt menselijke schade reëel en tastbaar gemaakt voor de dader. Door op een directe manier in contact te komen met de persoonlijke getuigenis van het slachtoffer worden neutralisatietechnieken, die daders vaak hanteren om hun misdrijf goed te praten, ontkracht (Sykes & Matza 1957). Het kunnen opbrengen van empathie speelt hierbij wellicht een centrale rol (Harris e.a. 2004).
- b *Sociale bindingen.* Door het inspelen op en het koesteren van sterke informele sociale banden met familie, gemeenschap en milieu van tewerkstelling en opleiding kan het herstelrecht bijdragen tot het omvormen van delinquente activiteiten naar prosociale bezigheden (Gottfredson & Hirschi 1990). Hirschi identificeerde in dit verband vier controlevariabelen: *attachment, commitment, involvement* en *belief*. De variabele *attachment* verwijst naar de affectieve prosociale banden die iemand heeft met zijn onmiddellijke omgeving. Herstelrechtelijke werkvormen kunnen inspelen op de aanwezige latente sociale controle door sociale netwerken te activeren. Het betrekken van meerdere belanghebbenden en het werken met de sociale omgeving kunnen bijdragen tot het identificeren van onderliggende oorzaken van het delinquente gedrag en aldus gedragsbeïnvloeding mogelijk maken.
- c *Reintegrative shaming.* Herstelrechtelijke processen creëren ruimte voor informele sanctiemechanismen in de sfeer van beschaming en afkeuring door 'betekenisvolle anderen' en *communities of care* (Braithwaite 1989). In Braithwaites theorie zal een succesvolle re-integratie via beschaming enkel mogelijk zijn wanneer aan bepaalde voorwaarden van 'interdependentie' is voldaan. Interdependentie verwijst naar een netwerk van sociale relaties waarmee een individu zich sterk verbonden voelt. De meeste mensen gehoorzamen wetten, niet omdat ze afgeschrikt worden door het strafrechtssysteem, maar omdat ze bepaalde daden immoreel vinden of informele afkeuring willen vermijden. De nadruk ligt op een informeel en niet-stigmatiserend proces waarbij de

dader terug opgenomen wordt in de gemeenschap door hem de mogelijkheid te geven zich te verontschuldigen en het leed en de schade die hij heeft veroorzaakt te herstellen. Via deze weg worden een positieve rol en een positief beeld gecreëerd ten aanzien van de eigen persoon en de gemeenschap. Beschaming opereert op twee niveaus in de richting van sociale controle. Ten eerste beschermt beschaming tegen crimineel gedrag omdat niemand graag het vertrouwen van zijn naasten verliest. Ten tweede ontwikkelen beschaming en oprechte spijt het geweten, waardoor crimineel gedrag, zelfs in afwezigheid van externe controle, vermeden wordt.

- d *Desistance*. De kracht van emoties en de gevoelens die op de voorgrond treden tijdens een herstelrechtelijke ontmoeting hebben het potentieel om een keerpunt teweeg te brengen in een delinquente levensstijl (Sampson & Laub 1993). Maruna (2001) suggereert dat een verandering in de eigen identiteit en het zelfbeeld noodzakelijk is om tot een langdurige aanpassing te komen. Herstelrechtelijke interventies kunnen bijdragen tot een reconstructie van identiteit door het verleden van een persoon – via autobiografische narratieven – te laten omvormen tot meer normconforme toekomstgerichte scripts. Binnen het herstelrecht gaat men ervan uit dat gebreken in het ethische 'zelf' kunnen worden aangepakt, precies met de hulp en empathie vanwege significante anderen. Hieruit kan een belangrijk mechanisme voortvloeien voor criminaliteitspreventie, namelijk dat herstelrecht – via processen van bemiddeling en *conferencing* – de mogelijkheid creëert om iemands latente verlangens tot *desistance* om te zetten in daadwerkelijk gedrag (Robinson & Shapland 2008). Volgens Maruna (2006) vereisen dergelijke herstelrechtelijke processen echter de aanwezigheid van symboliek en rituelen, die in grote mate verschillen van de technische reclasseringsinterventies die we nu kennen.
- e *Procedurele rechtvaardigheid*. Het hanteren van legitieme sociale regels die werken volgens onpartijdige procedures, mensen met respect behandelen en hen een forum bieden voor participatie in besluitvormingsprocessen, zal leiden tot een grote inschikkelijkheid met deze regels (Tyler 1990). De ervaring van mensen met procedurele rechtvaardigheid – met respect, waardigheid en onpartijdigheid behandeld worden – blijkt tot een grotere vrijwillige naleving van de wet te leiden (Tyler 2004; Sunshine & Tyler 2003). Procedurele rechtvaardigheid heeft betrekking op zowel de kwaliteit van het besluitvormingsproces als de kwaliteit van de interpersoonlijke verhoudingen. Wegens de nadruk op relaties en het belang van participatie blijkt herstelrecht ervaren te worden als een procedureel rechtvaardige omgeving.
- f *Self-efficacy* heeft betrekking op het geloof van de partijen in hun eigen kunnen bij het aannemen van een normconforme levensstijl, inclusief het behouden van de motivatie bij tegenslagen. Herstelrecht draagt hiertoe bij door het zelfsturend en zelfbepalend denken te motiveren. Zelfsturing (*agency*) lijkt een fundamentele menselijke behoefte te zijn, omdat mensen hun leven in eigen handen willen nemen en de wereld rondom hen zelf willen bepalen. Door mensen te behandelen als competente deelnemers aan beslissingen die hun leven zullen beïnvloeden, kan een sterkere motivatie tot veranderen en een grotere naleving van regels worden bereikt.

Adam Crawford

g *Engagement door reciprociteit*. Door het hanteren van normen van reciprociteit en wederzijdse verplichtingen kan herstelrecht het engagement van daders om hun beloftes in stand te houden, versterken. Dergelijke gedane beloftes kunnen via symbolische weg worden gevaloriseerd via bijvoorbeeld een publieke ondertekeningsceremonie. Deze publieke ceremonie speelt in op de psychologische processen die maken dat iemand publiek gemaakte beloften wenst na te komen.

De hiervoor besproken elementen zijn maar een selectie uit de vele theoretische benaderingen omtrent oorzaken van criminaliteit en *desistance* die een link kunnen vormen tussen herstelrechtelijke interventies en dadergerichte preventie. Hun validiteit en effectiviteit kunnen verder worden onderzocht via traditionele recidivestudies met behulp van verschillende methodologieën (zie Sherman & Strang 2007). Uit grootschalig evaluatieonderzoek verricht in het Verenigd Koninkrijk blijkt dat herstelrechtelijke maatregelen relatief positieve resultaten vertonen met betrekking tot recidive (Shapland e.a. 2008). Er werd een significante daling van het aantal gepleegde misdrijven gevonden, maar er werd geen bewijs gevonden dat herstelrechtelijke maatregelen een positieve invloed hebben op het al dan niet hervallen (Shapland e.a. 2007). Deze vaststelling brachten Robinson en Shapland (2008) ertoe te stellen dat hoewel het verminderen van recidive een legitieme doelstelling van het herstelrecht kan zijn, dit toch niet als de voornaamste doelstelling mag worden beschouwd.

Slachtoffergerichte preventie

De ontwikkeling van het herstelrecht is nauw verbonden met de bezorgdheid over de behandeling van slachtoffers in de traditionele strafprocedure waarbinnen deze laatsten vaak ‘dubbele verliezers’ zijn: enerzijds in hun relatie tot de dader en anderzijds – op een meer verlamdende manier – door het ontnemen van de kans op participatie in wat een van de meest belangrijke rituele ontmoetingen in hun leven kan zijn (Christie 1977). Door slachtoffers opnieuw te betrekken als centrale partij in rechtsprocedures en aandacht te hebben voor hun noden en rechten, houden herstelrechtelijke maatregelen heel wat potentiële voordelen in voor slachtoffers met betrekking tot het vermijden van verder leed en herhaald slachtofferschap. Herstelrecht kan de slachtoffergeoriënteerde preventie op drie manieren ondersteunen.

Ten eerste kan herstelrecht het leed dat het slachtoffer ervaart ten gevolge van het misdrijf verzachten door de persoon een forum aan te bieden waar gevoelens kunnen worden geuit. Binnen dit forum kan een antwoord worden geboden op het leed en de pijn van het slachtoffer en kan dieper worden ingegaan op zijn/haar angsten. Slachtoffer-dadergesprekken laten slachtoffers toe om rechtstreeks vragen te stellen en antwoorden te krijgen van de dader over ‘het waarom’ van het misdrijf. Dit kan hen helpen om het misdrijf een plaats te geven in hun leven.

Ten tweede kunnen herstelrechtelijke interventies ingrijpen op het risico van herhaald slachtofferschap door de nadruk te leggen op het leren uit eerdere slachtofferervaringen en de kwetsbaarheid van slachtoffers mee in rekening te nemen.

Herstelrechtelijke maatregelen – en dan vooral die welke een face-to-faceontmoeting tussen dader en slachtoffer inhouden – stellen slachtoffers in staat om hun bezorgdheden en vragen omtrent het misdrijf aan te kaarten bij de dader en zo de kans op een nieuwe slachtofferervaring in te schatten. Forrester e.a. (1990) erkennen dat slachtofferbejegening en criminaliteitspreventie twee kanten zijn van dezelfde medaille. Het verband tussen beide komt sterk naar voren in het fenomeen van herhaald slachtofferschap, wat inhoudt dat eerdere slachtofferervaringen de beste voorspeller zijn voor later slachtofferschap (Farrell 1995).

Ten derde hebben slachtoffers en daders vaak heel wat gemeen op het vlak van sociaaleconomische achtergronden en demografische kenmerken. Daarnaast is er steeds meer onderzoek dat niet alleen aantoonst dat daders zelf vaak slachtoffer zijn geweest, maar ook dat er een causaal verband is, vooral bij adolescenten, tussen slachtofferschap en daderschap (Smith & Ecob 2007). Hieruit kunnen we afleiden dat de manier waarop de samenleving haar slachtoffers behandelt, een significante invloed kan hebben op de preventie van criminaliteit. Gezien het belang van de ervaring van procedurele rechtvaardigheid, zouden herstelrechtelijke processen parallelle implicaties kunnen hebben, niet alleen voor de betrokken daders en slachtoffers, maar ook voor de anderen die bij de besluitvorming betrokken zijn. Een rechtvaardige en respectvolle behandeling bevestigt immers de status van een individu in de bredere sociale groep. Dit geeft een boodschap over iemands sociale waarde. Dus het tonen van aandacht voor de noden en zienwijzen van slachtoffers en hen met respect behandelen, kunnen later daderschap voorkomen.

Gemeenschapsgerichte preventie

Er is een duidelijke link tussen sommige vormen van gemeenschapsgerichte preventie en slachtoffergerichte preventie, dit vooral omdat het begrip slachtoffer erg ruim kan worden genomen en de gemeenschap kan worden gezien als een indirect slachtoffer. Onderzoek wijst echter op een mogelijk spanningsveld tussen het betrekken van de gemeenschap enerzijds en slachtofferparticipatie anderzijds (Crawford & Newburn 2003). Door het inschakelen van vertegenwoordigers van de gemeenschap, die zichzelf in staat achten om het slachtofferperspectief op voldoende wijze te vertegenwoordigen, kan de eigen input van het slachtoffer wederom gemarginaliseerd worden.

Ondanks deze bezorgdheid mag de rol die sociale banden en interpersoonlijke relaties spelen in het vormen van individuele normen en waarden, niet uit het oog worden verloren. Sociale netwerken en *peer groups* spelen een enorme rol in het tot stand komen van normen en waarden die een invloed hebben op de preventie van criminaliteit. Om het eenvoudig te stellen: het veranderen van gedrag kan misschien beter worden aangepakt op het niveau van de sociale normen dan enkel op het persoonlijke, individuele niveau. Verandering op het niveau van de gemeenschap komt tot stand door het gebruikmaken van sociale referentiepunten: men kijkt naar anderen om heersende normen te onderkennen en het eigen (toekomstige) gedrag te kunnen positioneren. Herstelrechtelijke processen

Adam Crawford

bieden hiertoe een bijzonder aanknopingspunt, omdat de onpersoonlijke benadering van professionals achterwege blijft en de nadruk ligt op de menselijke en relationele inzet van anderen, met inbegrip van vrijwilligers-bemiddelaars.

Daarnaast kan het betrekken van de gemeenschap de relaties tussen formele en informele controlesystemen versterken. Het laat toe om herstelrechtelijke processen te laten functioneren via informele wederkerige relaties en een wederzijds respect. Dit bevordert eveneens de lokale capaciteit van de gemeenschap in het omgaan met conflicten, meer bepaald via processen van normclarificatie en normbevestiging.

Samenlevingsgerichte preventie

Onderzoek wijst op het zeer beperkte algemene afschrikkingseffect van het klassieke strafrecht (Paternoster 1987; Sherman e.a. 1997). Preventie door afschrikken is een dure zaak en bereikt bijzonder weinig wat betreft het naleven van de wet. De hoge kosten van afschrikking komen voort uit de noodzaak voor gerechtelijke autoriteiten om een geloofwaardige strafdreiging te kunnen hanteren. Mensen worden sterker beïnvloed door de kans op bestraffing dan door de zwaarte van de straf. Maar zoals we weten, resulteren de meeste misdrijven niet in formele bestraffing. We kunnen aannemen dat het beperkte bereik van het aantal dossiers eveneens de achilleshiel vormt voor het herstelrecht: in de meeste landen opereren herstelrechtelijke programma's in de schaduw van het strafrecht en blijft hun *case-load* daardoor beperkt. In de mate dat het herstelrecht via een aanbod van bemiddeling en *conferencing* systematisch een veel grotere groep misdrijven kan bereiken, zou hiervan een grotere claim op zekerheid van respons kunnen uitgaan.

Gebruikmaken van afschrikking als preventiemechanisme is niet enkel duur en weinig effectief, het heeft ook negatieve gevolgen omdat de relatie tussen burger en strafrechtssysteem er één wordt van risico en bestraffing. Het moedigt mensen aan tot een op zichzelf gericht denken en handelen: bestraffing vermijden en beloning nastreven. In het kader van openbaar bestuur leidt het behandelen van burgers vanuit hun eigenbelang en instrumentele motieven volgens Le Grand (2003) tot een ondermijning van hun sociaal meer verheven en altruïstische strevingen. Naarmate de relatie tussen burgers en (gerechtelijke) autoriteiten meer gedefinieerd wordt in antagonistische termen, ontstaat er een gevaar dat mensen weerstand bieden aan autoriteit in plaats van zich te conformeren (Braithwaite 2002).

In het besef dat er van antwoorden op criminaliteit symbolische en culturele effecten uitgaan, luidt een van de sterkste normatieve kritieken van het herstelrecht op het traditionele strafrechtssysteem dat dit systeem inherent leidt tot culturele corrosie wat betreft constructieve probleem- en conflictoplossing (Zehr 1990). Wanneer men als samenleving leed beantwoordt met meer leed, welke culturele en morele signalen geeft men dan aan de burgers in het omgaan met conflicten? Een onderhandelde conflictoplossing, zoals wordt gepromoot door het herstelrecht, moedigt burgers aan om op een verantwoordelijke en responsieve

manier om te gaan met conflicten. Herstelrecht heeft dus een belangrijke communicatieve taak door bepaalde normatieve principes en waarden – als wederzijds respect, reciprociteit, persoonlijke capaciteit en verantwoordelijkheid – aan te reiken als sleutelementen in het omgaan met conflicten. Uiteindelijk houden mensen zich aan de wet, niet omdat het hun goed uitkomt, maar omdat wetten en autoriteit een normatieve basis hebben die gegrond is in de eigen perceptie van legitimiteit. Herstelrecht kan een alternatief bieden voor het dominante model van afschrikking en reikt een model aan van sociale preventie, dat zijn basis vindt in ervaringen van sociale normen en waarden. Dit model streeft naar zelfregulering en het vrijwillig nakomen van de wet. Op deze manier kan herstelrecht een doorslaggevende bijdrage leveren aan het ontwikkelen van een samenwerking met het strafrechtssysteem, het verhogen van het vertrouwen in justitie en het aanmoedigen van persoonlijke verantwoordelijkheid bij burgers zodat ze zich engageren in een proactieve conflictoplossing.

Secundaire preventie door vroegtijdige detectie

Naast de hiervoor besproken vormen van preventie dwingt de notie van secundaire preventie – of de preventie gericht op risicogroepen en risicobuurtten – ons om te kijken in welke mate het herstelrecht een rol kan spelen in predelictuele situaties (Zedner 2007). Het gaat hier vaak om verschillende vormen van hinderlijk gedrag, het breken van regels en het ondernemen van activiteiten die strikt genomen niet gedefinieerd worden als criminaliteit, maar die wel gezien worden als mogelijke aanzet voor crimineel gedrag in de toekomst. Een zekere mate van regulering en formele reactie wordt dan noodzakelijk geacht; preventie wordt hier synoniem van vroegtijdige detectie en ingrijpen vooraleer problemen escaleren.

Een dergelijke logica staat op de voorgrond in zowel ontwikkelingsgericht preventiewerk met jongeren (zie Farrington 2007; Farrington & Welsh 2007) als in *broken windows* geïnspireerde initiatieven op buurtniveau (Wilson & Kelling 1982). De eerste werkvorm gaat ervan uit dat jonge mensen die grote risicofactoren tot crimineel gedrag vertonen, meer kans hebben om in de toekomst ook daadwerkelijk crimineel gedrag te stellen als er niet wordt ingegrepen. De tweede werkvorm stelt dat niet aangepakte wanorde in een buurt leidt tot een negatieve spiraal van steeds meer criminaliteit en algemene chaos. We weten inmiddels dat de wetenschappelijke onderbouwing van beide stellingen wankel is (Sutton e.a. 2004; Taylor 1999).

Ondanks de kritieken op deze vormen van secundaire criminaliteitspreventie hebben herstelrechtelijke initiatieven – en dan vooral vormen van bemiddeling en *conferencing* – een belangrijk potentieel in het omgaan met deze predelictuele situaties. Het gaat dan om herstelrechtelijke modellen die zich situeren buiten het strikt juridisch gedefinieerde raamwerk van criminaliteit, slachtoffer en dader. Voorbeelden van deze vorm van preventieve herstelrechtelijke initiatieven betreffen bemiddeling, *conferencing* en *circles* in:

- scholen, onder meer bij pestgedrag en het overtreden van diverse regels;

Adam Crawford

- bewoners- en burenruzies, onder meer bij geluidshinder en andere vormen van storend gedrag;
- conflicten op de werkplek;
- lokale buurten en gemeenschappen bij het aanpakken van diverse vormen van antisociaal gedrag.

Door gebruik te maken van herstelrecht als een model voor algemene conflictoplossing worden een grotere interpersoonlijke verantwoordelijkheid en een wederzijds respect tussen de partijen bevorderd. Aldus opgevat in brede zin, kan deze burgerlijke betrokkenheid bij diverse vormen van conflictoplossing een preventief effect hebben op individuen, groepen en de gehele samenleving.

Herstelrecht en gemeenschapsgericht recht

Een nuttig onderscheid kan worden gemaakt tussen herstelrecht (*restorative justice*) aan de ene kant en gemeenschapsgericht recht (*community justice*) aan de andere kant. Enigszins vereenvoudigend zou men kunnen stellen dat herstelrecht het tot stand komen van recht situeert op het niveau van de individuele casus. De focus ligt op het 'incident', wat mogelijksterwijs de aandacht voor het (achterliggende) 'probleem' bemoeilijkt. Zo gesteld, toont het herstelrecht sterke gelijkenissen met het traditionele strafrechtssysteem. Het kritische argument luidt hier dat herstelrechtelijke initiatieven er vaak niet in slagen om bredere sociale factoren – en dan vooral structurele ongelijkheden – die leiden tot criminaliteit en conflicten binnen de gemeenschap aan te kaarten. Herstelrecht richt zich op individuen en hun persoonlijke problemen en loopt zo de kans om bestaande sociale ongelijkheden te bevestigen en te versterken: er wordt gezocht naar 'biografische' oplossingen voor 'systeemgerelateerde' problemen (Beck 1992).

Gemeenschapsgericht recht zal daarentegen de focus richten op een ander niveau (zie figuur 2) en stelt zich vooreerst de vraag hoe het voor individuen is om te leven en te werken in een bepaalde omgeving (zie Clear & Karp 1999; Fagan & Malkin 2003). Gemeenschapsgericht recht heeft zijn wortels in het vertrouwen op de capaciteiten van de burgers en het belang van gezamenlijke kunde (Sampson e.a. 1999), de mogelijkheden van zelfregulering (Bursik & Grasmik 1992), het potentieel van lokale kennis en bronnen (Shearing 2001) en de waarde van sociaal kapitaal (Putnam 2000). Gemeenschapsgericht recht valt terug op gemeenschappen die zichzelf sturen in plaats van gestuurd te worden.

Gemeenschapsgericht recht kan aldus worden beschouwd als een meer radicale hervormingsbeweging dan herstelrecht. Waar herstelrecht draait rond individuele geschillen, richt gemeenschapsgericht recht zich meer op plaatsen en sociale problemen. Een herstelrechtelijk programma 'werkt' wanneer de sleutelfiguren herstel ervaren, terwijl een gemeenschapsrechtelijk programma pas 'werkt' wanneer de levenskwaliteit van een bepaalde buurt stijgt en de criminaliteit is gedaald.

Figuur 2 *Vergelijking tussen herstelrecht en gemeenschapsgericht recht*

	Restorative justice	Community justice
<i>Doelen</i>	Herstel van schade	Terugdringen van criminaliteit in lokale gemeenschappen en bevorderen van criminaliteitspreventie
<i>Focus/oriëntatie</i>	Het incident of de casus – bilaterale probleemoplossing	Polycentrische probleemoplossing
<i>Processen</i>	Casemanagement door gebruik te maken van een partijgericht proces van deliberatie	Verruimen van het proces naar achterliggende problemen of klassenfactoren
<i>Uitkomsten</i>	Het integreren van elementen van herstel in de sanctionering – opgevat als re-integratie van daders, herstel van schade aan slachtoffers en samenleving	Incidenten worden aangegrepen om bredere probleemoplossing en preventieve initiatieven te identificeren
<i>Participatie</i>	Enge definitie van 'slachtoffers/belanghebbenden'	Ruime definitie van 'slachtoffers/belanghebbenden'
<i>Criteria voor succes</i>	De ervaring van de onmiddellijk betrokkenen bij het conflict en verdere misdrijven door/t.a.v. de partijen	Terugdringen van misdrijven in de gemeenschap of lokaliteit / preventie van toekomstige misdrijven en victimisering

De twee ideaaltypische modellen sluiten elkaar echter niet uit of hoeven niet haaks op elkaar te staan. In het Zuid-Afrikaanse Zwelethemba-model wordt precies de brug geslagen tussen herstelrecht en gemeenschapsrecht (Shearing 2001). Braithwaite (1999) benadrukt eveneens de cruciale rol van de gemeenschap in het voorkomen van criminaliteit en tegelijkertijd de bijzondere mogelijkheden van het herstelrecht om de gemeenschap deze rol te laten spelen. Herstelrechtelijke ontmoetingen – met hun nadruk op deliberatie en flexibiliteit – zijn immers uitstekende vindplaatsen voor talrijke gemeenschapsproblemen. Problemen die op herstelrechtelijke wijze behandeld worden, hebben meer kans om de aandacht en de inzet van de lokale gemeenschap te verkrijgen dan de gewone preventie op gemeenschapsniveau. Toch moet worden aangestipt dat in de praktijk de meeste herstelrechtelijke initiatieven er niet in slagen om de conceptuele en institutionele link te leggen tussen de individuele casuïstiek en de preventie op gemeenschapsniveau.

Conclusie

Uit de voorgaande discussie volgt een aantal conclusies:

- a We moeten voorzichtig zijn in het sterk benadrukken van doelen en ambities van het herstelrecht in de sfeer van de – vaak gebrekkig gedefinieerde – criminaliteitspreventie. Het creëren van te hoge verwachtingen brengt politieke en praktische risico's met zich mee. Het voorkomen van recidive mag dan wel een belangrijk gevolg zijn van herstelrechtelijke interventies, het mag niet het enige of dominante criterium zijn voor succes. Het is beter om het beperken van recidive te zien als secundaire of ondergeschikte doelstelling van het herstelrecht.

Adam Crawford

- b Het centrale belang van het herstelrecht ligt op het normatieve en waardegebonden vlak, met de nadruk op de persoonsgerichte processen en de aandacht voor de emotionele en expressieve dimensies in de reactie op criminaliteit. Via deze weg kan het herstelrecht een cruciale rol spelen in het stimuleren van samenwerking met justitiële instanties, het verhogen van het vertrouwen in justitie en het opnemen van verantwoordelijkheid door burgers om tot proactieve conflictoplossing te komen.
- c Wellicht kan de sector van de criminaliteitspreventie méér leren van een samengaan met het herstelrecht dan vice versa, en dan vooral met betrekking tot zijn waardeoriëntatie, ethiek en respect voor mensenrechten.
- d Ondanks alle bedenkingen en methodologische uitdagingen blijft er een belangrijke weg open voor verder onderzoek naar de conceptuele verbanden tussen herstelrecht en criminaliteitspreventie. De centrale vraag luidt hier echter: doen herstelrechtelijke interventies het *slechter* dan het traditionele strafrechtssysteem?

De grote uitdaging voor het herstelrecht ligt bij het verbreden van zijn deliberatieve processen naar veelzijdige probleemoplossing in functie van criminaliteitspreventie, zonder echter de centrale focus op het slachtoffer en de dader en hun individuele rechten uit het oog te verliezen. Als herstelrecht en criminaliteitspreventie hand in hand willen gaan door de emotieve en affectieve aspecten van het omgaan met het verleden te verbinden met een toekomstoriëntatie, moet er meer kennis worden ontwikkeld over de diverse wijzen waarop criminaliteitspreventie aansluiting kan vinden bij de behandeling van het individuele geval. Braithwaite (1989) merkt op dat criminaliteitspreventie niet automatisch volgt als een resultante van een herstelrechtelijke dialoog. De doelstellingen van preventie moeten beter geïdentificeerd en daadwerkelijk geïntegreerd worden in herstelrechtelijke interventiemodellen, zonder aandacht te verliezen voor herstelrechtelijke principes.

Literatuur

- Beck, U. (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*. Londen: Sage.
- Braithwaite, J. (1989) *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Braithwaite, J. (2002) Rewards and regulation. *Journal of Law and Society*, 29(1), 12-26.
- Brantingham, P.J. & L. Faust (1976) A Conceptual Model of Crime Prevention. *Crime and Delinquency*, 22, 284-96.
- Bursik, R. & H.G. Grasmick (1992) *Neighborhoods and Crime: The Dimensions of Effective Community Control*. New York: Lexington Books.
- Christie, N. (1977) Conflicts as Property. *British Journal of Criminology*, 17(1), 1-15.
- Clear, T.R. & D.R. Karp (1999) *The Community Justice Ideal: Preventing Crime and Achieving Justice*. Boulder: Westview.
- Crawford, A. & T. Newburn (2003) *Youth Offending and Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing.
- Dijk, J. van & J. de Waard (1991) A Two-Dimensional Typology of Crime Prevention Projects. *Criminal Justice Abstracts*, 483-90.

- Fagan, J. & V. Malkin (2003) Theorising community justice through community courts. *Fordham Urban Law Journal*, 30, 897-953.
- Farrell, G. (1995) Preventing Repeat Victimization. *Crime and Justice*, 19, 469-534.
- Farrington, D.P. (2007) Childhood Risk Factors and Risk-Focused Prevention. In: M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminology* (4th edition). Oxford: Oxford University Press, p. 602-640.
- Farrington, D.P. & B.C. Welsh (2007) *Saving Children from a Life of Crime: Early Risk Factors and Effective Intervention*. Oxford: Oxford University Press.
- Forrester, D., S. Frenz, M. O'Connell & K. Pease (1990) *The Kirkholt Burglary Project: Phase II*, CPU Paper 23. Londen: Home Office.
- Gottfredson, M.R. & T. Hirschi (1990) *A General Theory of Crime*. Stanford (CA): Stanford University Press.
- Harris, N., J. Braithwaite & L. Walgrave (2004) Emotional dynamics in restorative conferences. *Theoretical Criminology*, 8(2), 191-210.
- Hirschi, T. (1969) *Causes of Delinquency*. Berkeley (CA): University of California Press.
- Le Grand, J. (2003) *Motivation, Agency and Public Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Maruna, S. (2001) *Making Good: How Ex-convicts Reform and Rebuild their Lives*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Maruna, S. (2006) Who Owns Resettlement? Towards Restorative Re-Integration. *British Journal of Community Justice*, 4(2), 23-33.
- Paternoster, R. (1987) The deterrent effect of the perceived certainty and severity of punishment. *Justice Quarterly*, 4, 173-217.
- Putnam, R. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Robinson, G. & J. Shapland (2008) Reducing Recidivism: A Task for Restorative Justice? *British Journal of Criminology*, 48, 337-58.
- Sampson, R.J. & J. Laub (1993) *Crime in the Making: Pathways and Turning Points Through Life*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- Sampson, R. & S. Raudenbush (1999) Systematic Social Observation of Public Spaces: A New Look at Disorder in Urban Neighborhoods. *American Journal of Sociology*, 105(3), 603-51.
- Shapland, J., A. Atkinson, H. Atkinson, B. Chapman, J. Dignan, M. Howes, J. Johnstone, G. Robinson & A. Sorsby (2007) *Restorative justice: The views of victims and offenders*, Ministry of Justice Research Series 3/07, Londen: Ministry of Justice.
- Shapland, J., A. Atkinson, H. Atkinson, J. Dignan, L. Edwards, J. Hibbert, M. Howes, J. Johnstone, G. Robinson & A. Sorsby (2008) *Does restorative justice affect reconviction? The fourth report from the evaluation of three schemes*, Ministry of Justice Research Series 10/08. Londen: Ministry of Justice.
- Shearing, C. (2001) Transforming Security: A South African Experiment. In: H. Strang & J. Braithwaite (Eds.), *Restorative Justice and Civil Society*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 14-34.
- Sherman, L., D. Gottfredson, D. MacKenzie, J. Eck, P. Reuter & S. Bushway (1997) *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*. Washington DC: NIJ.
- Sherman, L.W. & H. Strang (2007) *Restorative Justice: The Evidence*. Londen: Smith Institute.
- Smith, D.J. & R. Ecob (2007) An Investigation into causal links between victimization and offending in adolescents. *British Journal of Sociology*, 58(4), 633-59.
- Sunshine, J. & T. Tyler (2003) The Role of Procedural Justice and Legitimacy in Shaping Public Support for Policing. *Law & Society Review*, 37, 513-48.

Adam Crawford

- Sutton, C., D. Utting & D. Farrington (Eds.) (2004) *Support from the Start: Working with Young Children and their Families to Reduce the Risks of Crime and Anti-Social Behaviour*. Londen: DfES.
- Sykes, G.M. & D. Matza (1957) Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22, 664-73.
- Taylor, R.B. (1999) The Incivilities Thesis: Theory, Measurement, and Policy. In: R. Langworthy (Ed.), *Measuring What Matters*. Washington, DC: US Department of Justice.
- Tyler, T.R. (1990) *Why people obey the law*. New Haven: Yale.
- Tyler, T.R. (2004) Enhancing Police Legitimacy. *The Annals*, 359, 84-99.
- Walgrave, L. (2008) *Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship*. Cullompton: Willan.
- Wilson, J.Q. & G. Kelling (1982) Broken Windows. *The Atlantic Monthly*, maart, 29-37.
- Zedner, L. (2007) Pre-Crime and Post-Criminology. *Theoretical Criminology*, 11(2), 261-81.
- Zehr, H. (1990) *Changing Lenses*. Stockdate (PA): Herald Press.